

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA DIALOGIK NUTQ MADANIYATINI
YUKSALTIRISHGA QARATILGAN INTERFAOL METODLAR**

Maxkamova Dilafruz Aliyevna

QDPI Boshlang'ich ta'lom metodikasi kafedrası mudiri

Odilova Shahnozxon Valiyorjon qizi

Qo'qon davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada dialog tushunchasiga umumiy ta'rif berilgan. Shu bilan birga boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik nutq madaniyatini yuksaltirish va rivojlantirish uchun yangi interfaol metodlar ham keltirilgan. Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutq madaniyatini oshirish uchun yurtimizda olib borilayotgan keng ko'lamli chora-tadbirlar haqida atroflicha yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kommunikatsiya, nutq madaniyati, dialogik nutq, interfaol metod, intervyu, verbal va nonverbal muloqot texnikasi.

Yurtimizda ta'lim sohasida olib borilayotgan islohotlar va o'zgarishlar ta'lim sifatini oshirish, xorijiy tajribalarni e'tiborga olgan holda ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, xususan, o'quvchilarni erta, boshlang'ich sinfdan boshlab, muloqot madaniyatiga moslashtirish, ta'lim-tarbiyaning bir qancha usullari va metodlaridan foydalanib ish olib borilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston respublikasini yanada rivojlantirish va yuksaltirish bo'yicha harakatlar strategiyasida, jismonan sog'lom, ruhan va aqlan rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq, qat'iy hayotiy nuqtaiy nazarga ega yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish kabi muhim vazifalar belgilab qo'yilgan. Shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabat madaniyati nutq o'stirish usullarini shakllantirish va hamkorlikka asoslangan o'qitish metodikalarini takomillashtirish dolzarb ahamiyatga ega hisoblanadi.

Boshlang'ich sinflarda dialogik munosabatlar madaniyatini yuksaltirish orqali ijtimoiy munosabatlar mustahkamlanishi va o'zaro bir-birlariga bo'lgan hurmatning ortishini ko'rishimiz mumkin. Yurtimizdagi asosiy e'tibor ta'lim va tarbiyaga qaratilgan bo'lib, uning negizida bolaning dialogik munosabati va nutq madaniyatini shakllantirish ham asosiy vazifalardan biri deb hisoblanmoqda. Shuningdek, dialogik munosabatlar madaniyatining o'ziga xos vazifalari ham bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

1. Mustaqil fikrlashni shakllantirishga intilishni qo'llab-quvvatlash.
2. Intellektual shaxsni rivojlantirish.
3. Kommunikativ tanlovni amalga oshirish.

Kommunikativ tanlov – odamlarning muloqot qilish jarayonida tanlovlar va turli xil qarorlar qabul qilishidir. Bu jarayon, asosan, suhbatda yoki muhokamada ishtirok etayotgan shaxsning fikrlarini, xis-tuyg'ularini ifoda etish va ularga javob berish usullarini o'z ichiga oladi. Kommunikativ tanlov muloqotning maqsadlari, konteksti hamda ishtirokchilarning o'zaro aloqalariga qarab o'zgarishi mumkinligi haqida aytib o'tish zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabat madaniyati turlicha shakllangan bo'lib, ularni har biri bilan individual ishlashga va darsni qismlarga bo'lgan holda o'quv faoliyatini tashkil etish imkoniyatiga ega emas. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabat madaniyatini shakllantirishning muqobil variantlarini aniqlash talab etiladi.

Dialog – ikki insonning o'zaro axborot almashishi, bir-birlarini bilish va anglashlari natijasida yuzaga keladigan maroqli suhbat jarayoni hisoblanadi. Dialogik jarayonda natijaga erishish uchun o'zaro muloqotning hamma jihatlarini birday namoyon bo'lishi kerak. Masalan,

axborot almashish yoki sinfdoshlarini muloqotga yo'naltirish va boshqarish, mavzu doirasida ijodiy fikrlash kabilar kiradi.

Mazkur dialogik munosabat tushunchasi nisbatan keng bo'lib, faqatgina axborot almashinuvini anglatmaydi, balki, o'zaro munosabatga kirishga subyektlarning o'z-o'zini o'zgartirishlarini ham ifoda etadi.

Dialogik munosabatlar madaniyatining o'ziga xos jihati inson o'z hayotining mazmunini anglashi va uni qabul qilishi bilan tavsiflanadi. Shuning uchun ham dialogik munosabatlar madaniyati o'quvchilarni o'z-o'zini anglashi, baholashi va takomillashtirishiga imkon beradi. Dialogik munosabatlar o'quvchilarning intellektual layoqatlarini ro'yobga chiqarishga xizmat qiluvchi hodisa hisoblanadi. O'quvchi dialogik munosabat orqali shaxsning barqarorligi, fikrni shakllantiruvchilik va mavjud xususiyatlarni namoyon qilishlikni o'rganib boradi. Shu maqsadda dialogik munosabat madaniyatini o'quvchilarga boshlang'ich sinfdan o'rgatib borish maqsadga muvofiq bo'ladi. Ularning intilishlarini qo'llab-quvvatlash va mustaqil fikrlashga o'rgatish ham nazardan chetda qolmasligi zarur.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogga asoslangan munosabatlar madaniyatini shakllantirishning bir necha bosqichlarini ko'rishimiz mumkin. Bulardan:

1. Tanishtiruv o'yinlari;
2. Turli xil intervyular;
3. Verbal va noverbal muloqot texnikasi;
4. Didaktik o'yinlar;
5. Muammoli va ijodiy topshiriqlar;
6. Mashqlar;
7. Treninglar kabilar mavjud.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabat madaniyatini rivojlantirish uchun interfaol metodlarning o'rni juda katta. Bulardan foydalanish esa boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabat madaniyatini rivojlanishiga yordam beradi. Masalan-rolli o'yinlar.

Ishtirokchilar ya'ni o'quvchilar uchun rollar tayinlanadi va shu rollarni ijro etishni boshlashadi. Shu tartibda butun bir asarning eng asosiy qismlari namoyish etiladi. Bu metoddan ko'zlangan maqsad, o'quvchilar ma'lum bir asarni yoki hikoyani sahna ko'rinishi orqali tushunadi va obrazlarni tasavvur qila oladi. Shuningdek, dialogik munosabat madaniyatining rivojlanganini ko'rishimiz mumkin.

Keyingisi esa-Miya hujumi. Bu metodda o'quvchilar uchun yechish kerak bo'lgan masala yoki hal qilinishi kerak bo'lgan muammo o'rta tashlanadi. Shunda o'quvchilar o'z fikrlarini kengroq tushuntirib beradilar. So'ngra, o'quvchilar o'rtasida dialogik nutq paydo bo'ladi.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, bugungi kunda yurtimizda zamonaviy ta'lim va milliy tarbiyaga, shu bilan birga o'quvchilarda o'zaro dialogik nutq madaniyatini shakllantirish uchun ko'plab o'zgarishlar va yangiliklar qilinmoqda. Bunday islohotlarni amalga oshirishdan maqsad yosh avlodni kelajakda yetuk va barkamol shaxs qilib tarbiyalash va shaxsiy rivojlanishi davomida o'zining zamonaviy dunyoqarashi, erkin fikriga ega bo'lishi nazarda tutilgandir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmatova Z.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabatlar madaniyatini shakllantirishda o'qituvchi mavqeining ahamiyati.

// Xalqta'limi. -Toshkent, 2015. -№ 6. - B.34—40. (13.00.00, №17)

2. Xolmatova Z.A. Uquvchilar orasida dialogga. asoslangan o'zaro munosabatlar madaniyatini shakllantirish yo'nalishlari. // Maktab va hayot. - Toshkent, 2015. -№6.- B.19-22. (13.00.00, №4)

3. Xolmatova Z.A. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida dialogik munosabatlar madaniyatini shakllantirish maqsadlari va vazifalari

orasidagi uzviylik va uzluksizlik. // Uzluksiz ta'lim jurnali. - Toshkent, 2016.-№ 1. - B. 15-22. (13.00.00, № 9)

4. Махкамova Д.А. Methodical provision of vocational guidance of students in secondary schools // Galaxy . №8. 2022. 434-440 b. (13.00.00. № 30) Impact Factor (SJIF 2022:7.718)

5. Махкамova Д.А. Methodological provision of directing students to profession in high schools // Semiconductor Optoelectronics, vol.42, No. 02(2023). -P. 1308-1313. <https://internationaljournals.co.in/index.php/giirj/article/view/4780>

6. Рахманкулова, Н. Х. (2021). Исторические данные о числах и количестве. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION*, 2(2), 97-100.

7. НН, М., АА, N., NX, R., GB, U., & UA, M. (2022). КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ОБЛАСТИ ИКТ. *Международный журнал специального образования детей раннего возраста*, 14(7).

8. Махкамova Д.А. Technology of pedagogical-psychological and social aspects of student's professional orientation // ISSN 1308-5581, International Journal of Early Childhood Special Education. Vol 14, Issue 08 2022. -P. 707-711. https://www.int-jecse.net/article/TECHNOLOGY+OF+PEDAGOGICAL-PSYCHOLOGICAL+AND+SOCIAL+ASPECTS+OF+STUDENT%25E2%2580%2599S+PROFESSIONAL+ORIENTATION_1446/?download=true&format=pdf

9. Махкамova Д.А. The essence of vocational guidance of secondary school students and the integration of didactic resources in the classroom (on the case of teaching the subject of technology) // ISSN 2581-4230, Modern didactic career guidance resources. Vol 8, Issue 11, of JournalNX – A Multidisciplinary Peer Reviewed Journal, Nov 2022. -P. 232-234.